

DESARMEARI BEGIRA

AZURMENDITAR JUAN

—Arantzazu'koa—

Gaurkotasun aundiko gaia iruditu zait «El Ciervo» aldizkarian irakurri berria dedan au. Itz berriak asmatzen ez naiz batere saiatu. Errex ulertzeko moduan jardun naiz.

Ezurretariñoko bildur - ikara sartzen zaigu gure barnean, gaurko guda-tresnak nola aurrera dijoazten ikusita. Gaurko politika-bide ta nazio-arteko arazoak kezka ikaragarri onekin naastuak agertzen zaizkigu.

Bi irteera dauzka gaurko munduak egoera bildurgarri ontatik: bere akabera, gizon geienak ilda, edo pake-bidezko aurrerapen zoragarriak.

Baiña ortarako mundu guziko nazio guzien desarmea lortu bearrakoa da. Desarme au zailla ta komplejoa (aitzingibel asko duena) izango da, baiña egin diteke.

Philip Noel-Baker'ek 1958'garren urtean argitaratu zuan bere «Armamentuen aurrerapena» («La carrera de las armas») liburua, eta 1959'garrenean beronekin irabazi pakearen Nobel Saria. Aurten argitaratu du beste liburu bat, «Albert Schweitzer». Liburu txit dokumentatua, gauzak diran bezela agertzen dituana. Baker'en liburua ezta edozein idazle berriren liburu bat.

Britania Aundiko Estadu-ministroa izana da eta bere nazioko or-

dezkarri, lenengoz Nazioen Liga zeritzanean eta gero O.N.U. deritzan organizazioan.

Ondo ezagutzen ditu Noel-Baker'ek darabilzkian gaiak. Erremedio onak ematen ditu desarmeak dakazkian eragozpenak kendu ta pakea luzarorako lortzeko.

Liburu au politiko guziek, militar-buru guziek eta internazional-politikako herrikerari guziek irakurri bear lukete. Baiña edozein entzat ere ba-du jakingarririk, azkenaldi ontako «aurrerapenak» gizona iltzeko nolakoak diran jakin nai dutenentzat batez ere, eta ori galarazteko hibe bakarra dagola ikasi nai dutenentzat.

Liburuaren atalburu nagusienai begirada labur bat ematea naikoa izango degu zertaz ari dan jakiteko.

Gero ta arma obeak eta geiago

Frantzia ta Britania Aundia asi ziran aurreko mendearen azken aldera (1884) gudarako itxason-tziak egiten, norgeiagoka. Amabost urte geroago, 1899'garrenean, Alemania ere egiñala guzian jarri zan guda-ontziak fabrikatzen. Krupp eta beste arma-egille guziak zeoro aberastu ziran orduan. Baiña bizi-eziña ere laister sortu zan. Jendeari pagakizun aundiak ipiñi baizizkion estaduak. «Obe, gerra etorriko balitz txorabio astun ontatik irteteko», zion jendeak.

Gerra etorri zan. Alare bizi-eziña

etzan bukatu. Len baiño ere aundi-agoa zan gerra estekoa.

1932'garren urtean Ginebrako desarme-batzarrak lur jotzen du. Binbirtartean armak ugaritzen eta obeagotzen dijoaz. Ondorena: bigarren gerrate audia. Ba-dakigu zer izan zan: 25 milloi gizonen azkena.

1948'garren urtea ezkerro ikaragarrizko abiadan dijoa armamentuen aurrerapena.

1939'garren urtean, gerra asi zanekean, EE. UU.'ek militar-gastuetarako 267 milloi «libra esterlina» jarri zituzten (*Libra esterlina* da diruetan garestiena. Libra esterlina bakoitzak balioko ditu 120 peseta, bi dolarrek aiña); 1955'garren urtean 13.749 milloietara iritxi zan.

Rusiak 1939'garrenean 1.575 milloi eralgi zitun eta 1955'garrenean 9.900 milloi.

Eta ondorengo urteetan geiagotzen joan dira. Eisenhower'ek 1957'en deklaratu zuanez, inbestigazio ta probatarako bakarrik 1.600 milloi dolar gastatzen omen zituzten. Investigazio auetarako Britania Aundiak 1959'garren urtean 1939'an baiño 35 aldiz geiagio eralgi zuan. EE. UU.'ek, herriz, 66 aldiz geiagio.

Dirua beeraka joan arren, armamentuko presupuestoak goraka ikusgarrian dijoaz. Britania Aundian 10.000 zientifiku ari dira militar-investigazioetan; EE. UU.'en 300 millatik gora.

«Estadu aundietako gobernuak ezta kite zer diran gaurko armamentuak», idazten du Noel Baker 'ek. «Itzetan dago errua, eufemismoetan», dio berak.

Hiroshima kixkali zuan bombari (70 milla il, 100 milla eritu ta 50 milla etxe eratxi zituanari) «bomba nominal» deitu diote. Eta gaurko estadu aundiak «bomba taktikoak» deitzen diete Hiroshimā'n lertu zana baiño lau aldiz indartsuago diran bomba batzuei. Zer ote dira, orduan, «benetako bombak»?

1954'garren urtean Bikini'n (Ozeaniako ugarte) lertutakoak, Hiroshiman botatakoak baiño 750 aldiz indar geiago zuan. Bere radioaktibidadeak 7.000 milla (milla, itxasorako bide-neurria da; milla bakoitzak 1.852 metro ditu) artu zitun.

10 megatoneko bomba T (Hidrogenozko) batek 20.000 milla'ko radioaren zirkulua deuseztuko luke, naiz bomba garbia naiz zikiña izan. Zikiña balitz, edozein ilko luke 225 kilometrotara arrapatu ezker. Danak ez lirake batbatean ilko; askok lau bat aste iraungo lukete bizirik. Baiña suerterik onenekoak ere, miñ gutxiago artuta gelditu diranak alegia, aldi batean biziko lirake *luzemia* edo ezurreta-ko minbiziakin.

Arma kimikoak eta biologikoak dira auk. Epidemia zabalitzen dituzte: *psittacosis*, *disenteria*, *kolera* ta *sifilis* dira gaitzak. Gas batzuen bidez, airean edatuz, jendea gaixo-arazten dute.

Airezko arma-gurdiak edo koeteak

Errusitar jeneral Pokrovski'k 1957'garrenean xetasun oek eman zitun airezko interkontinental oietako bati buruz:

100 kilometroko alturan dijoa eta pentsatzerik eztagon abidan jeixten da eldueran, agian orduko 25 milla kilometroko abidan. Amarretik ogei kilometroren utsaldia izan dezake jo bear duan tokian.

Atlas amerikanoak 15 milla kilometroko abiada artzen du. New York'etik Mosku'ra 20 minutuan iritxiko litzake.

Orain airezko oien kontrakoak asmatzen ari dira bidean datozenak arrapatu ta eraxteko. Baiña ez gauda seguru oraindik. Edozein koetek 15 milla edo 30 milla atal diferentek ba-ditu beregan. Eta oietako edozein'ek utsegin baleza, ezta balio antikoeteak. Elektronika aparatuz gidatuak dijoaz. EE. UU.'etan gaur 100.000 langillek egiten dute lan koete-fabriketan.

Eztago inola ere gordetzerik

1957'garren urtean britaniar defentsako ministrorak deklaratu zuan, eztagola nazio bat bomba H'ren kontra zaitzerik. EE. UU.'etako defensa zibilleko buruzagi Mr. Peterson'ek urte berean auxe agertu zuan: «USA'ko 170 milloi giza-emakume guziak beren babeslekuak izango balituzte ere, 100'tik 50 ilko lirake ezjakiñean erasoko baligute etsaiak. Ori bera aitortu bearra daukate rusoeck, egia eñan nai badute».

Gerra, toki batean mugatzea, ameskeri utsa

Ederki erakutsi zigun Hitler'ek. Uriak bombaz kixkaltzen jardun zan, merkatuko itxasontziak ondo-ratzen, internazional legeak autsiaz. Baiña «aliadoak» berebat egin zuten 1942'garren urtea ezker. RAF'ek Hamburgo uriaren erdia erre zuan suzko bombaz, eta 70.000 persona il.

EE. UU.'ek Tokio uriburuari eraso ziotenean, gau batean bakarrrik 83 milla persona il zituzten, uriaren zatirik aundiena sutan utzirik.

Desarmearen erapozpenak

Arma berri auen aurrean eztago beste salbazio-biderik: desarme osoa ta betiereko inspekzioa. Baiña ezta

gauza errexa. Lenengo militar-sekretuak utzi bearko lirake ta estaden agintaritza neurtu. Nazio batzuk ez lirake orretara makurtuko aiñ errex, batez ere nagusienak. Bi ditugu gaurko munduan. Baiña orretaz gaiñera eragozpen aundiak daude teknika-eldetik. Nork zaindu atomiko-nuklear indarra *erabat?* Oso zailla da.

Zergatik? Ara:

1. Asieran prueba berdiñak egiten dituzte naiz bombak sortzeko naiz pakezko aurrerapenatarako;

2. Atomiko edo nuklear gaiak pisu txikia du. Nagasaki ta Hiroshiman erabilli zutena pelota baten neurrikoa zan. Beraz, pakezko probatarako gordetzen danetik artu ditekete bomba berri bat egiteko aiña;

3. Izkutuan gorde ditezke atomiko ta nuklear gai-puskak. Tekniko batzuek diotenez, ondo kontrolatu ta zaitu arren, gorde ditezke pakezko esperimientuatarako lagatzen danetik 100'tik 3 eta gaur dau den stock'etatik izkutuan gorde litezke 100'tik 30. Auxe izan da desarme-hatzarretako arazorik zaille-na orain arte. Orregatik egin zuten atzera EE. UU.'ek 1955'garren urteko erabakietan. Eta Rusiak, berak dauzkan stocks'gatik utzi zitun Desarmearen Subkomitea ta Komisioa 1957'garren urtean. Ala ta guztiz ere, Norteamerikako delegadu Mr. Stassen'ek deklaratu zuan urte artan bertan: «Uste dugu lortu ditekela ia erabateko inspekzioa desarme kontu antan. Ondo lortu dite-

ke arma guzien kontrola; besterik gabe eztago, beraz, aitzakibiderik el-kargoa baztertu edo austeko».

Ona kontrolatu ta zaitu ditezke armak

Noel Baker'ek bere liburuaren atalik positiboenean erakusten digu nola kontrolatu ta begiratu ditezken ondo.

Administrazio Zentral bat bear da ONU'ren mendean. ONU'k bearak bidaliko lituzke munduko nazio guzietara bere ordezkariak, inspektoreak. Inspekzio onek etengabekoa izan bearke luke. Rusiak asieran *aldizkako* bakarrik onaritzen zuan.

Inspekzio onek izan bear luke al dan zabalena eta askatuena. Au da, inspektoreak nai duten lekuetara sartzeko eskubide osoa izan dezatela, edozein tokiraino eltzea libre izan dezatela, eta alkarren berri ondo jakin dezatela.

Utsegiteak agertu balitez ere, begiratu ditezke: a) kastigu gogorrak desarmea biolatu dutenentzat; b) mundu guziko jakintsuak libertade osoa izan dezatela alkarri beren asmakizunak agertzeko; z) ONU'ren mendean nuklear-arma hartzuek; d) deuseztu ditzatela bombak bialtzeko ta jartzeko medio guziak: koeteak, abiazioa, sumarinoak, portaahioiak; e) defensako presupuesto guziak jexi ditzatela, informazio kontrolatu baten bidez.

Desarmeari erabatekoa izan bear du

Len eman ditugun azkeneko bi puntuek eskatzen dute desarmea izan dedilla jenerala, osoa, nazio guzietakoa ta bazter guzietakoa. Benetakoa, ziurtasun osokoa izateko ezin ditek nuklear armetara bakarrik mugatu.

Ofensiba ta atakeko arma guziak zokoratu bearke lirake. Ta gainera erabat galerazi arma berrien militar-investigazioak.

Koeteak eta gerrarako abiazioa baztertzean, abiazio zibilla eta koete bereziak kontrolatu bearke lirake, nazio guziak ondo zaituz.

Inspektzorako beste medio batzuk

Eisenhower'ek 1955'garren urtean Ginebrako Biltzar Nagusian agertu zuana, alderdizkoa izan arren, ona da. «Goia libre» deitu zion. Esan nai baita airetik artutako fotografien bidez ondo zaitu ditezkeela arma-toki berriak. Orrela desarmea biolatu lezaketenak bereala arrapatuak izango lirake. Fotografi-makina arrigarriak baidaude gaur egun. 1956'garren urtean, lau abioien bitartez Italia osoa ordu betean fotografiatu zuten. Oso garbi artzen du fotografiak lurreko edozein gauza. Baiña garestia da; sarritan atera bearke bailirake fotografiak bein da berriro.

Saio oiek naikoa ezpailira, orain-

dik zerbait geiago egin diteke. Sal-
latariak ipiñi bazter guzietan, ondo
ordaintzen zaiela. Eta salatu deza-
tela nun ari diran nuklear probak
egiten, jarritako legeak ausiaz.

Zaintza-bide au bein baiño geia-
gotan erabillia izan da eta ondore
onak ekarri izan ditu. Alemanian
orrela arrapatu dituzte oraindik as-
ko ez tala «criminales de guerra»
akusaturik zeuden ex-nazi batzuek.

Rusian egindako nuklear probak,
egindako egunean bertan jakin di-
tuzte Norteamerikan, berak dauz-
katen informazio-bideai eskerrak.

Noel Baker'en liburua ondo az-
tertu ondoren, desarme jeneral eta
ongi kontrolatua oso zaila dala
ikusten da. Gaurko estruktura as-
koren aldaketa eskatzen du eta na-
zio guzieren gainetik legoken agintza

bat. Ortik konprenitzen da zenbat
eragozpen dauden eta estadu aun-
dienak zergatik ez duten alkarren-
gan konfiantzarik.

Gaurko egoera ez tu sekulan eza-
gutu munduak. Ezta iñoiz azaldu
dilema au bezelakorik kondairan
zear: *pakea*, desarmearen bidez, edo
munduaren *azkena*, gizadiaren za-
tirik aundiena ondutzen dalarik.

Lord Russel ingles filosofoak dio-
nez, jendea, *gaiñera* datorkionaz
konturatzen bada, desarmea auke-
ratuko du, zaila izan arren. Kris-
tau ikuskerak oiñarrizko itxarope-
na ematen digu Jaungoikoak bere
gizonarekiko Ardurapena kondai-
ran zear beti agertu duala siniste-
ko. Baiña ez dezagula aaztu itxaro-
penak beti naimena ta alegiña es-
katzen dituala.